

**A fenntarthatóság földrajzi alapú szemlélete a
tervezés gyakorlatában**
Gondolatok a tervezés aktualitásairól Péti Márton
A területi tervezés és fejlesztés a fenntarthatóság
jegyében – Stratégiai környezeti vizsgálatok
földrajzi szemléletben c. könyve kapcsán
(JATEPress, Szeged, 2011. 208 o.)

SALAMIN GÉZA

SALAMIN Géza: mesteroktató, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet, 1093 Budapest, Fővám tér 8.; főosztályvezető, Magyar Nemzeti Bank, 1054 Budapest, Szabadság tér 9.; salaming@mnb.hu

Géza SALAMIN: master teacher, Budapest Corvinus University, Institute for Economic Geography, Geoeconomics and Sustainable Development, Fővám tér 8., H-1093 Budapest, Hungary; head of department, The Central Bank of Hungary; Szabadság tér 9., H-1054 Budapest, Hungary; salaming@mnb.hu

A közpolitikák gyakorlatában világszerte előtérbe kerül az ágazatokon átívelő beavatkozások szükségessége, ennek szellemében az Európai Unió politikáiban is integrált stratégiák fogalmazódnak meg a kor kihívásainak megoldási törekvéseiben. Legyen szó gazdasági növekedésről, klímaváltozásról vagy éppen a demográfiai változások sürgető kihívásairól, minden esetben az ágazatokon, szakterületeken átívelő policy a kívánatos. Ez a világ komplexitását figyelembe vevő megközelítés minden szakágazatot csupán eszközként vesz figyelembe és újrarajzolja a tudás- és szakterületek rendszerét. Az integrált szemléletet és integrált fejlesztéseket igénylő korban aktuális figyelünk a többi regionális tudományi terület mellett a földrajztudomány szemléletére, amely hagyományosan a különböző társadalmi-gazdasági és természeti jelenségek térbeli szintézisével foglalkozik. Ilyen jellegű, a geográfiában is gyökerező munka Péti Márton *A területi tervezés és fejlesztés a fenntarthatóság jegyében* címmel néhány éve megjelent tudományos, de a praktikum igényeiből táplálkozó kötete. A hazai területi vonatkozású tervezési-fejlesztési feladatok aktualitása kapcsán időszerű e művet a területfejlesztés, a területi tervezés és általában a fejlesztéspolitikák gyakorlóinak és e kérdések tudományos kutatóinak figyelmébe ajánlanunk.

A 2008 után jelentkező gazdasági válság egyszerre hozta magával a gazdasági növekedés újraindításának kényszerét, de egyben – főképp a kudarcok tapasztalata alapján – a fejlődés fenntarthatóvá tételének fokozódó igényét az Európai Unió szintjén és Magyarországon is. Ez tükröződik mind az unió Európa 2020 stratégiájában – az intelligens növekedés, fenntartható növekedés, inkluzív növekedés cél hármásával –, mind a 2014-ben a magyar Országgyűlés által elfogadott Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK 2014) gazdaság fenntarthatósági mondanivalójában. Fontos kiemelnünk, hogy a magyar stratégiában a jelen fejlesztési időszak egyik legfontosabb magyar gazdaságfejlesztési gondolata, a helyi gazdaságfejlesztés is a térségi fenntarthatóság megerősítésére törekszik, illetve az által nyerhet teret. Jelenleg Magyarország a második teljes ciklusú hétéves kohéziós politikai periódusa legelején tart, amely az ország számára 25 milliárd euró uniós forráskezetet jelent. Erre a 2014–2020 közötti fejlesztési periódusra rendelkezésre állnak az alapvető irányt kijelölő koncepcionális dokumentumok (Európa 2020, Közösségi Stratégiai Keret, OFTK) és a fejlesztési források főáramát tartalmazó végleges operatív programok, de a fejlesztések megvalósítása, konkrét programokba ültetése számtalan, részben területi vonatkozású tervezési feladatot jelent. Ezekben a növekedési célok elérése mellett fontos kérdés, hogy hogyan sikerül a fenntartható fejlődést ösztönözni, hogyan lehet valós fenntarthatóságot érvényesíteni, és az is, hogy mi lehet ebben a területi tervezés és a fejlesztéspolitika szerepe. A hazai EU-s finanszírozású fejlesztéspolitikai tervezési folyamatok során a fenntarthatóság gondolata szükségszerűen megjelenik a fejlesztési dokumentumokban – mint horizontálisan érvényesítendő cél ez eddig is kötelező volt –, azonban ez gyakran meglehetősen általános, olykor semmitmondó és közhelyszerű fogalmak citálásában merül ki. Hogy a fenntarthatóság érdemben hogyan érvényesíthető, arról nagyon szegényes a gyakorlati tudás, illetve a környezeti-fenntarthatósági vonatkozású tudományok és a regionális és egyéb területfejlesztési kapcsolódású tudományok együttműködése is mérsékelt maradt.

Éppen ezért időszerű olyan szakmai törekvésre figyelni, amely a fenntarthatóságot és a fejlesztési tervezést kísérli meg tudományos módszerességgel feltárni és elméleti alapjait kibővíteni. Péti Márton könyve a hazai tervezési gyakorlat főáramában szerzett bő évtizedes szakmai tapasztalatainak és doktori disszertációjában csúcsonódó tudományos vizsgálódásainak gyümölcse. A szerző a területfejlesztési és kohéziós politikai tervezés és a környezeti értékelések ismert geográfus gyökerű hazai szakembere. A könyv a Földrajzi Tanulmányok hetedik köteteként jelent meg a Szegedi Tudományegyetem kiadásában. A rendkívül sűrűn szedett, kétszáz oldalas, puritán kivitelű – s mindettől kissé nehezen olvasható – kötet nem kevesebbre törekszik, mint a környezeti fenntarthatósági ismeretkörök és a területi tervezési-fejlesztési tudások gyakorlat-orientált szintézisére. A munka tudományos, de nagyon is gyakorlatias indíttatásból gyűjti egybe a fenntarthatóság területi érvényesítésének lehetőségeit, a szakirodalmi feltárás mellett számos esettanulmány bemutatásával. A

szerző megközelítésében a fenntartható fejlődés ma az egyetlen olyan paradigma, mely a legkülönbözőbb fejlesztési tevékenységek valós alapja lehet. Péti szerint azonban ennek a paradigmának napjainkban meg kell újulnia. A fenntartható fejlődés kötelező emlegetése kiüresítette és klisészerűvé tette e fogalomkört. A könyv legfőbb üzenete, hogy a fenntartható fejlődést földrajzi szemléletben kell újraértelmeznünk. Meg kell tudni határozni a fenntarthatóság közvetlen térbeli környezetünk valós állapotához, tájaink adottságaihoz, térségeink gazdasági és társadalmi szerkezetéhez igazított konkrét jelentéseit és kritériumait, azt, hogy tulajdonképpen mit jelent a fenntarthatóság a konkrét terekben. Ehhez képest a globálisan értelmezett fenntarthatóság és a globális környezeti problémák túlságosan távol vannak a mindennapjainktól, potenciális cselekvési tereinktől. A könyv amellet is érvel, hogy nem léphetünk előre, ha csak az ágazatokhoz kötötten értelmezzük a fenntarthatóságot. Hiába fogyaszthatók pl. térségünkben fenntartható közlekedési eszközökkel odaszállított, ám messzi földön fenntartható módon előállított termékek, ez önmagában nem erősíti térségünk fenntarthatóságát. Ahogyan az sem, ha helyi erőforrásainkat a térségünkön kívül hasznosítják, még ha fenntartható módon teszik is azt. A kötet tehát érvanyag amellet, hogy a fenntarthatóság valós értelmezése a térben adható meg, és éppen ezért a fenntarthatóság első számú letéteményese a területi tervezés lehet. Ehhez azonban a tervezésnek minden körülmények között fel kell vállalnia a fenntarthatóság érvényesítésének feladatát. A szerző hitet tesz az interdiszciplinaritás mellett, amelyet szerinte elsősorban a gyakorlat fokozódó szintetizálási törekvései követelnek ki.

A szerző a kötet tárgyaként a területi tervezés fogalmát használja, amelynek értelmezése ma Magyarországon korántsem egyértelmű. A mű a közszféra területi alapú tervezési és fejlesztési tevékenységeire irányul, tehát elsősorban a területfejlesztés, a regionális fejlesztés, kisebb részben a hazai területrendezés témaköreivel foglalkozik, miközben a fejlesztéspolitika egészére, sőt részben az ágazati politikák szerepére is kiterjed. Célcsoportjának elsősorban e kérdésekkel foglalkozó gyakorlati és tudományos szakemberek, illetve döntéshozók tekinthetők, de a könyv hasznos lehet a tématerület oktatásában is. A kötet nagyon praktikus tervezési kérdésekkel foglalkozik tudományos feltárás és megalapozás keretében. A szerző maga is úgy fogalmaz, hogy munkája alapvetően tudományos monográfia, amely egyes részeiben kézikönyvekben megszokott üzeneteket hordoz.

A könyv három érdemi fejezetben mutatja be a térségi fenntarthatóság elvén nyugvó területi tervezés alapjait, valamint az ehhez kapcsolódó stratégiai környezeti vizsgálatok elméletét és módszertanát. A bevezetést követő második fejezet a területi tervezés és a környezeti tervezés elméletei közötti kapcsolatot tárja fel. A harmadik fejezet a területi tervezésben alkalmazható környezet-integrációs gyakorlatokat mutatja be. Az egyes eljárásokat több hazai és külföldi példán keresztül ismerteti, melyek döntő többsége a szerző személyes tapasztalata. E fejezet kiemelt figyelmet szentel a stratégiai környezeti vizsgálatok el-

méletének és módszertanának, és e téma nemzetközi szakirodalmáról is átfogó áttekintést nyújt. A negyedik fejezet jelöli ki a fenntarthatóság gondolatára épülő területi tervezés lényegét és ismérveit. A szerző itt először a térségi fenntarthatóság fogalmát definiálja, kijelöli ennek elveit. Ezt követően konkrét útmutatót ad arról, hogyan célszerű a tervdokumentumok és a tervezést kísérő eljárások tartalmát kialakítani, és milyen módszereket érdemes követni annak érdekében, hogy a fenntarthatóság elvén alapuló területi tervezési rendszer épüljön ki. A kötet értéke a nagyszámú konkrét, jó gyakorlatnak tekinthető tervezési példa bemutatása (pl. a Balaton térség fenntarthatósági keretstratégiája) és különösen hasznos a kötet apró betűs függeléke, amely konkrét térségi indikátorlistákat, tervezési példákat, nemzetközi esettanulmányok összefoglalóit, stratégiai környezeti vizsgálatok értékelő táblázatait és a szerző kvalitatív felmérésének eredményeit tartalmazza. A kötet másik haszna, hogy kiterjedt hivatkozási rendszere és száz fölötti irodalomjegyzék-tétele révén forrástérkép-ként használható a témakörben.

Ha a szakirodalmi kapcsolódásokra tekintünk, látható, hogy Péti Márton könyve egyszerre mozog a fenntarthatósági és a területi tudományos tématerületeken. A könyv kombinált elméleti-gyakorlati megközelítése alapján a környezeti-fenntarthatósági tudományok és a tervezés témakörében hasonlítható Gibson és munkatársai (2005) *Sustainability assessment* című alapvetéséhez. Ez a könyv a tengerentúli (amerikai, kanadai, ausztrál, dél-afrikai) szakmai körökben ismert, esettanulmányait onnan meríti. Péti Márton könyve szintén hoz újjvilági példákat, és szakirodalmi háttere is nagyrészt ilyen eredetű cikkekre támaszkodik. Az európai szakirodalmak terén Fischer (2008) *The theory and practice of strategic environmental assessment* című műve említhető, akár mint hasonló megközelítéseket ambicionáló előkép. A hazai szakirodalomba a stratégiai környezeti vizsgálati témakört elsőként és átfogóan bevezető Szilvácsku (2003) munkáját érdemes kiemelni, bár e mű esetében az elméleti áttekintés kevésbé markáns, a szakmaikézikönyv-szerepkör az elsődleges. Péti Márton könyve területi tervezési vonatkozásban párhuzamba húzható Harris (2014) munkájával. A hazai szakirodalomban a komplex területi megközelítés kézikönyv igényű megközelítése kapcsán az utóbbi tíz évben leginkább az egykori VÁTI Regionális Tervezési és Urbanisztikai Nonprofit Kft. szakkötetei említhetők, amelyek gondozásában egyébként Péti Márton is közreműködött (Péti 2010; Ricz, Salamin 2010), bár ezekben az elméleti háttér bemutatása kevésbé erőteljes a szerző most bemutatott művével összevetve. A hazai és egyben európai szakirodalmak közül az egyik legjobb párhuzamot talán a 2011-es magyar EU-elnökségre közös európai szakértői összefogásban elkészült városklíma-kézikönyv adhatja (Salamin, Kohán, Dobozi, Péti 2011). Péti Márton könyve a fentieknél részben több, részben kevesebb, hiszen a két témakör, a területi és a fenntarthatósági megfontolások célirányos összevetésére törekszik. Részletesen bemutatja mindkét oldal elméleti és gyakorlati műveleteit és kísérletet tesz a fogalomrendszerek szintetizálására. Ez a törekvés emblematikusan a térségi

fenntarthatóság fogalmának és kritériumainak bevezetésében testesül meg, utóbbi a területi tervek stratégiai környezeti vagy fenntarthatósági vizsgálatának gyakorlatában célszerűen alkalmazható eszköz, amit bizonyít, hogy a mű megjelenése óta átszivárgott több stratégiai környezeti vizsgálati projektbe.

Péti Márton munkájában ugyanakkor a fenti művekhez képest sok esetben túl specifikus az egyes konkrét tervezői eszközökhöz, szabályozásokhoz való kötődés: egy magasabb absztrakciós szint hosszabb távon érvényes megállapításokhoz vezethetne, de legalábbis könnyebben lehetne követni az üzeneteket évek múltán is. A munkában tehát érezhető az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának korlátja. A jogszabályilag meghatározott köztervezői eszközök és azok jelentősége napjainkban gyakran változnak. Példának okáért a műben jól körbejárt előzetes programértékelés és stratégiai környezeti vizsgálat gyakorlata nem tudott elmélyülni. Az EU tervezési előírásai és gyakorlata sem ezeknek az eszközöknek a kifinomulása irányába mutat, inkább csak kötelező, szinte bárhogyan teljesíthető előírásokká váltak, megkockáztatható, hogy jogszabályi sorsuk is bizonytalan. Nem ezeken keresztül lehet tehát felépíteni egy fenntarthatóságot érvényesítő tervezési-fejlesztési rendszert, illetve vélhetően nem ezek lehetnek annak tartós garanciái. Újabb instrumentumok valós bevezetése pedig még kevésbé várható (mint pl. a fenntarthatósági keretstratégia), még akkor sem, ha ilyen üzeneteket két területfejlesztési témájú nemzeti koncepciónk is magáévá tett az utóbbi tíz évben.

A kérdéskört általánosabban szemlélve érdemes leszögeznünk, hogy a jelenlegi tendenciák mellett a fenntarthatósági paradigmákban meg kellene találni a növekedésbarát aspektusokat is, hiszen a szakpolitikák („szakpolitikai megrendelések”) ebbe az irányba mozdultak el az elmúlt évtizedben. A növekedési megközelítés sokkal közelebb áll napjaink uniós és térségi közpolitikai megközelítéséhez is (lásd pl. az Európa 2020 stratégiát), mint a „zöld” gondolat. Bár Péti munkája nem a környezetügyre fókuszál, hanem a tágabb értelmű fenntarthatóságra, azonban ennek inkább a konzervációs irányát domborítja ki, az okos és zöld növekedéssel részben-egészben fenntarthatóvá váló – vagy legalábbis akaró – fejlesztéspolitikai vonulatot nem. A mű tehát napjaink valóságában túl határozottan állítja a fenntarthatóságot a területi tervezés középpontjába, miközben a fejlesztési közpolitikák manapság nem ebbe az irányba mutatnak. A fenntarthatóság jelentősége és elvárása csökkenőben van, és nemcsak a növekedési elvárásokkal szemben, hanem ahogy a szerző máshol maga is rávilágít, „a klímaváltozás megközelítése kezdi átvenni a környezeti szempontok ernyőfogalma szerepkörét a fenntarthatóság paradigmájától a köztervezésben” (Péti 2012, 62.).

Összességében Péti Márton munkáját olyan szakmai törekvésnek értékelhetjük, amely nagyon is praktikus tervezési, értékelési feladatokhoz teremt elméleti kereteket és ezek érvényesítéséhez konkrét módszertanokat, miközben világossá teszi, hogy stratégiai tervezési feladatokat, területfejlesztést és stratégiai környezeti vizsgálatokat érdemi hatékonysággal csak térbeli szemléletben, valós területiséggel lehet megvalósítani.

Irodalom

- Fischer, T. B. (2007): *The theory and practice of strategic environmental assessment: Towards a more systematic approach*. Earthscan, London
- Harris, M. (2014): *Thinking spatially. Why places need to be at the heart of policy-making in the twenty-first century*. Royal Town Planning Institute (Planning Horizons; 1.)
- Gibson, R., Hassan, S., Holtz, S., Tansey, J., Whitelow, G. (2005): *Sustainability assessment: Criteria, processes and applications*. Earthscan, London
- OFTK (2014): 1/2014. (I. 3.) országgyűlési határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról. <http://www.complex.hu/kzldat/o14h0001.htm/o14h0001.htm>
- Péti M. (szerk.) (2010): *Kézikönyv a területi kohézióról: területi megközelítés alkalmazása a közsféra által támogatott fejlesztésekben*. NFGM, VÁTI Nonprofit Kft., Budapest
- Péti, M. (2012): A territorial understanding of sustainability in public development. *Environmental Impact Assessment Review*, 1., 61–73. <http://doi.org/c2pfxp>
- Ricz, J., Salamin, G. (eds.) (2010): *Handbook for the national implementation of the Territorial Agenda of the European Union: the case of Hungary*. Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, Budapest
- Salamin, G., Kohán, Z., Dobozi, E., Péti, M. (eds.): *Climate-friendly cities: A handbook on the tasks and possibilities of European cities in relation to climate change*. Ministry of Interior, Hungary, VÁTI, Budapest
- Szilvácsku Zs. (2003): *Stratégiai környezeti vizsgálatok gyakorlata az Európai Unióban*. Vitaregnat Bt., Budapest